

תיקון בעל קורא שטעה

ראשי פרקים

- א. מבוא
- ב. מהות חיוב קריאת התורה
- ג. הגדרת קריאה
- ד. חובת תיקון טעות
- ה. הלבנת פנים וכבוד הבריות
- ו. סיכום

א. מבוא

קריאת התורה בציבור נמנית בין התקנות המוכרות והקדומות ביותר, עוד מתקופת דור המדבר, והיא נועדה להנחיל את התורה שבכתב לעם ישראל. התורה שבכתב פותחת ומסיימת בחסד (סוטה יד, א), אבל לא תמיד הקורא בתורה זוכה ליחס הולם, ופעמים הוא הופך לטרף קל לציבור הנדמה ללהקת אריות האורבת לו. למעשה, 'מנהג ישראל' הוא שבציבור מתקנים כל שגיאה של הקורא, לא רק שגיאות הנושאות עמן שינוי משמעות, אלא גם שגיאות בהטעמת מלעיל ומלרע או בטעמים שאין בהן שינוי משמעות. בדרך כלל ה'תיקון' נעשה באמצעות צעקות מכל עבר. פעמים גערה זו עלולה לבייש את הקורא, וקוטעת את רצף הקריאה. מלבד ביזיון קדושת בית הכנסת והמתפללים, ההפרעות מקשות על הבנת הקריאה ועלולות להשיג את התוצאה ההפוכה שהתכוונו הצועקים. קהילות אחדות ממנים גבאי מיוחד שאחראי על התיקונים, ובאופן זה נמנעים מביזוי המקום, אבל עדיין נותרה סכנת הלבנת הפנים ובלבול הקורא והשומעים גם יחד. תופעה זו איננה חדשה; היא נידונה במקורות מדרשיים קדומים, וגם בראשונים ובאחרונים. לכאורה הצדק עם המתקנים, משום שנפסק בשו"ע (או"ח קמב, א): "קרא וטעה, אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירין אותו".

בדיון זה אנו מבקשים לבחון את גדרי חיוב קריאת התורה ואת גדרי איסור הלבנת פנים, ולברר כיצד ניתן לגשר ביניהם מבלי לעבור על דברי השו"ע הנ"ל.¹

* מאמר זה נולד כתוצאה מאירוע מצער שהתרחש לפני מספר שנים, שבו נער חילוני יתום מאב, שהתקרב לתורה ולמצוות, בגיל 15 עלה ל'בר-מצווה' וקרא בתורה. בתחילה קולות 'המתקנים' נשמעו מתוך הקהל, אחרים ניסו להשתיקם, וכתוצאה מהמהומה ומתחושת המבוכה הנער התרגש ונפגע כ"כ עד שירד באמצע הקריאה כשעיניו זולגות דמעות ולא חזר לקרוא, וגם עזב את הדת ר"ל. בדורנו שכיחים המקרים של ילדים שאינם שומרים תורה ומצוות שבעת הגיעם למצוות באים לבית הכנסת כדי לקרוא בתורה, אך לא תמיד יודעים לקרוא את הפרשה בדקדוק. אירוע מכוון ומרגש שכזה בעבור הילד עלול להיפגע בגלל תיקונים מצד הציבור, ולכן יש לדון בשאלת הצורך לתקן את בעל הקורא.

1. ראה א' לרנר, "גדרי מצוות קריאת התורה בציבור", ניצני ארץ טז (תשס"ו), עמ' 249-262.

ב. מהות חיוב קריאת התורה

משה רבינו תיקן לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבתות ובימי שני וחמישי, כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא תורה. מאוחר יותר תיקן עזרא הסופר שיהיו קורין גם במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם תיקן שבימי חול יהיו קוראים שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים (מגילה כא, א; רמב"ם, הל' תפילה פרק יב).

נחלקו הדעות לגבי תוקף קריאה זו. המאירי כתב על סמך הירושלמי (מגילה א, א) שעיקר תקנת משה היא שיקראו בשבת, והווי דאורייתא. הסכים עמו הב"ח (או"ח סי' תרפה) שכותב "ודאי כל קריאה בשבתות הן מן התורה", וכן פסק התשב"ץ (ח"ב סי' קסג). אולם דעתם של הרא"ש (ברכות מז) והבית-יוסף (יו"ד סי' רלט) שונה, ולדבריהם "הקריאה בציבור ככלל תקנת סופרים היא", וכנראה שהיא הדעה הרווחת. כך פוסק הפ"ח (סי' קלט ס"ח) שכתב: "דעיקר קריאה בתורה בצבור מדרבנן, דתקנת משה היא שאינה דבר תורה". וכך מסכם הרב עובדיה יוסף בשו"ת יחווה-דעת (ח"א סי' פה): "ומכל מקום מדברי התוספות ויתר הראשונים נראה שקריאת התורה בשבת ויום טוב אינה אלא מדברי סופרים, זולת פרשת זכור שהיא מן התורה".

סיוע נוסף לשיטה זו נמצא במשנה במגילה (כא, א) האומרת שאפילו קטנים עולים לקרוא, וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח רפב, ג). לדעת הפרי-מגדים² הטעם שקטן יכול להוציא את הרבים אף על פי שאיננו מצווה, הוא שבחיוב דרבנן גם 'אינו מצווה' מוציא את הזולת.

כמובן שהכרעה עקרונית במחלוקת זו משליכה ישירות על הדיון בשאלה אם ומתי יש להחזיר בעל קורא שטעה.³

בענין אופי החיוב, מובא במשנה: "אין עוברין לפני התיבה... ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא... פחות מעשרה" (מגילה כג, ב), ומכאן שמדובר בחיוב דווקא בציבור. לעומת קריאת מגילה ותקיעת שופר המתקיימות בפחות מעשרה, חיוב מניין בקריאת התורה מעיד על העובדה שהיא מוגדרת כחובת הציבור ולא כחובת היחיד.

סימוכין נוספים לאופי הציבורי של הקריאה מובאים בספר פעולת-שכיר על הנהגות הגאון מוילנא (סי' קעה), שם נשאל הגאון מדוע מותר לקרוא בשבת בתורה, והלא יש לחשוש שמא יטלטל את ספר התורה כמו בלולב, בשופר ובמגילה. הגר"א הסביר (שם) שחשש זה שייך רק בחיוב המוטל על כל יחיד, אולם קריאת התורה איננה חובת היחיד אלא חובת הרבים, ולכן מדכרי אהדדי (- מזכירים אחד לשני).⁴

היתר הקריאה ע"י קטן או אישה שאינם ברי חיוב חושף היבט נוסף במצווה זו, והוא שעיקר החיוב נסוב על השמיעה, כאשר הקריאה עצמה היא רק אמצעי לה. על פי הגדרה מדויקת זו, ניתן היה להסב את כותרת הסימן "הלכות קריאת ספר תורה" לכותרת "הלכות שמיעת התורה בציבור". אין זה אומר שניתן לצאת ידי חובה ע"י שמיעה ברדיו או ע"י קריאה מגוי, שכן עדיין צריך זיקה מהותית למצווה. אבל ניתן בהחלט להבין את

2. או"ח אשל-אברהם סי' רפב: "אף על פי כן יוצאין בשמיעתן ממנו, והא דרבנן הוה".
3. ראה שו"ת משנה-הלכות ח"ז סי' כג: "ומיהו לעצם דינא לפענ"ד בקרא וטעה בבוי"ה (בשני וחמישי. י"ר) חילוקים יש בדבר, אי קרא עשרה פסוקים בכשרות או לא. דאם קרא עשרה פסוקים בכשרות - אז אפילו טעה מקודם עשרה פסוקים או לאחר עשרה פסוקים פטור מלקרות. ואם טעה באמצע העשרה פסוקים חוזר וקורא". וטעמו: "דלכתחילה קוראין עשרה פסוקים, דכך היתה התקנה לקרות עשרה פסוקים בבוי"ה".
4. ראה עוד אצל הרב שלמה בן ישראל משה כהן מוילנא, בנין-שלמה, ירושלים תשנ"ב, סי' לה. וראה עוד שם, עמ' רעג, הערה ד דעות חלוקות.

הדין שאם יחידים לא שמעו מילים אחדות מהקורא, אם עשרה מתפללים בלבד סבורים ששמעו נכון, או שלא הבחינו בטעות - אזי אין צורך לחזור על הקריאה. וכן פסק במפורש בשו"ת הר-צבי או"ח א סי' עב ד"ה ומה שדן).⁵ ובשו"ת ציץ-אליעזר (ח"י"ח סי' ה) כתב:

קרה"ת היא רק חובת ציבור, ורק על יחיד מוטלת חובה ומצוה שיראה שיתקיים מצות הציבור, ולכן כל שנתקיימה המצות ציבור ועשרה שמעו את הקריאה, תו אפי' אם יחיד מהיחידים החסיר משמוע איזה תיבה, או כמה וכמה תיבות, אזי אליבא דכו"ע איננו מחויב לחזור אחר ציבור אחר כדי לשמוע שם מחדש קרה"ת.

ג. הגדרת קריאה

הגדרה הלכתית של קריאה מופיעה לראשונה בדיני קריאת שמע, ויש בסיס להשוואה, משום שק"ש היא מצווה מן התורה ליחיד וקריאת התורה היא מצווה דרבנן לרבים, ומה שתקף לק"ש ודאי יהיה נכון לקה"ת.

נביא מקצת מהלכות ק"ש הנוגעות לעניינינו. המשנה אומרת: "הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא; רבי יוסי אומר: לא יצא. הקורא למפרע - לא יצא" (ברכות טו, א). נמנו כאן שני תנאים בסיסיים, והם:

א. יש להשמיע את המילים לאוזניהם של המחויבים.

ב. יש לקרוא את המילים כפי הסדר הכתוב בתורה (שו"ע, או"ח סי' סב).

בהמשך המשנה במסכת ברכות מובא: "קרא ולא דקדק באותיותיה, רבי יוסי אומר: יצא, רבי יהודה אומר: לא יצא", ובשו"ע נפסק: "אעפ"י שמצוה לדקדק באותיותיה, קראה ולא דקדק בהן, יצא". הב"ח והאליה-רבה בשם החינוך מפרשים את משמעות הדקדוק: "שאינן הענין שלא הזכיר התיבות והאותיות - שבמקרה כזה, ודאי לא יצא, אבל ענין 'לא דקדק' הוא, שלא נתן ריוח בין הדבקים וכדומה". כלומר, על פי השו"ע יוצאים ידי חובת קריאה במצב שבו נקראו כל המילים, אף שחלק מהן נתחברו, כגון "בכללבבך" או "כיבא השמש".

ד. חובת תיקון טעות

לפני שנעסוק בסוגיית טעות בקריאה, עלינו להקדים ולהבהיר נקודה חשובה. החכם עיניו בראשו, וכל קורא בתורה חייב להכין את עצמו כראוי - מפאת כבוד התורה וכבוד הציבור גם יחד, ולא יקרא אלא אם כן קיבל אישור והסכמה לכך מצד נציגי הציבור. כך פוסק הטור (או"ח סי' קלט):

הקורא הפרשה צריך לסדר אותה תחלה פעמיים ושלש בינו לבין עצמו, כההוא דר"ע שקראו אותו לתורה ולא רצה לעלות לפי שלא סדר אותה תחילה. ואינו רשאי לקרות עד שיאמרו לו קרא, וזה שנהגו ששי"צ קורא לעולים. ואפי' ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו קרא.

5. שהקריאה היא רק חובת הציבור שתיקרא התורה בבית הכנסת, ואין צריך שיוציא הקורא את הרבים יד"ח, והביא את דברי הר"ח פאלאג'י בספר סמיכה-לחיים (סי' ב), שכתב דאם קראו בציבור בחובת היום, אף אם יחידים לא שמעו נתקיימה תקנתם.

למרות האמור ועל אף ההכנה המרובה הנדרשת, כל אדם, מנער בר מצווה ועד בעל קריאה מנוסה, עלול לטעות בקריאה בשל הלחץ או מפאת חוסר תשומת לב, ואז נשאלת השאלה כיצד לנהוג במקרה של טעויות.

בירושלמי כתוב (מגילה, ד, ה):

ר' ירמיה רבי שמעון שרה ר' חנינא בר אנדריי בשם רבי זכיי דכבול, טעה בין תיבה לתיבה - מחזירין אותו. אמר רבי ירמיה לרבי זעורה, ועבדין כן (קרבן העדה): האם כך נוהגים להלבין אותו ברבים ומגיה אותו על שגגותיו. אמר ליה, ועדיין אתה צריך לזה? הלא גדולה מזו אמרו. אפילו טעה בין 'אם' ל'ואם' מחזירין אותו.

מסקנת הירושלמי היא שמחזירים על כל טעות, ואפילו על חסרון אותיות בלבד.

לעומת זאת, במדרש מובאת דעה הפוכה ('שיר השירים רבה' פרשה ב):

אמר הקדוש ברוך הוא "ודגלו עלי אהבה", אמר ר' אחא - עם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת-ואייבת, אמר הקדוש ברוך הוא, 'ודילוגו עלי אהבה'. אמר ר' יששכר, תינוק שקורא למשה משה לאהרן אתן לעפרן עפר, אמר הקדוש ברוך הוא 'ולילוגו עלי אהבה'.⁶

בהתאם למדרש זה פסק ספר המנהיג בהלכות שבת עמ' קס:

אם טעה הקורא בתורה או החזן המקרא אותו, **טוב לו שלא להגיה לו על שגגותיו מלהלבין את פניו ברבים**. כי אע"פ שטעה יצא ידי קריאה, דאמרינן במדרש 'מנין שאם קרא לאהרן הרן ולאברהם אברם שיצא ידי חובתו שנאמר ודגלו עלי'.

במילים אחרות, על סמך המדרש הנ"ל, מכשיר המנהיג בדיעבד קריאה שגויה, מפני שהקב"ה בעצמו כביכול מוחל על כך ומפני האיסור החמור של הלבנת פני הקורא.⁷ כן מובא בבית-יוסף (או"ח סי' קמב) בשם מהר"י חביב: "שאם טעה הקורא אין מחזירין".

יש לציין שהמנהג המקורי היה שכל עולה קורא בעצמו את חלקו בתורה, כפי שמובא בטור או"ח סי' קמא: "העולה קורא ואין ש"צ קורא עמו". מנהג זה השתנה עוד לפני תקופת הגאונים, והחלו לנהוג כפי שאנו נוהגים כיום - שהחזן קורא בתורה, והעולה מברך בלבד. שינוי זה נעוץ ברצון למנוע הלבנת פנים, כפי שממשיך הטור:

ומה שנהגו האידנא שש"ץ קורא, פ"י א"א הרא"ש ז"ל לפי שאין הכל בקיאין בטעמי קריאה ואין הציבור יוצאין בקריאתו. והוא בעיניו כידוע... לכך תקנו שיקרא ש"צ שהוא בקי בקריאה.

ספר המנהיג מוסיף שאמנם יש מצב המחייב את החזרת בעל הקריאה - ואפילו ע"י גערה מצד הקהל, והוא כאשר הטעות נמצאת באחד משמותיו של ה':

אך אם טעו ביתרון אות אחת או בחסרון או שקרא לדלת ריש או לריש דלת בדבר שהוא כלפי מעלה שהוא כמחריב את העולם אין עצה ואין תבונה לנגד ה', ויש עלינו להגיה לו בקול רם עד שיחזור בו לקרות כהוגן וכדת.

6. ר' חנוך זונדל בחיבורו עץ-יוסף על המדרש מבאר שהקב"ה סולח ללגלוגו (גמגומו) של הקורא, וזאת מחמת גודל אהבתו יתברך עלינו.

7. [הערת עורך (ב.א.): יש לשים לב שגרסת בעל ספר המנהיג במדרש אינה כגרסתנו. לפי גרסתנו משמע שמדובר על ילד היושב מול רבו וטועה בקריאתו ולא על בעל קורא הטועה בקריאה בציבור.]

לעומת המנהיג, פסק הרמב"ם על פי הירושלמי (הל' תפילה יב,ו): "קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק", ולא חילק בין קריאת שם הוויה לקריאה אחרת וגם לא בין קריאה שאיננה משנה את המובן לקריאה המשנה את המובן.⁸ אולם המ"א והרמ"א בסי' קמב סוברים שלמחזירים יש לתקן דווקא בשינוי המשנה את הבנת העניין. אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד, אין מחזירין אותו.

הטור שם הביא את שתי הדעות (זו של המנהיג וזו של הרמב"ם) מבלי להכריע:

כתב בעל המנהיג אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו, טוב שלא להגיה עליו על שגגותיו ברבים שלא להלבין פניו, דאף על פי שטעה בה יצא ידי קריאה. דאיתא במדרש שאם קרא לאהרון הרן יצא. והרמב"ם ז"ל כתב: קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק.

בעל תרומת הדשן (פסקים, סי' קפא) כן מכריע בין שתי הדעות ומחלק בין מצב רגיל לבין שעת הדחק וביעבד:

ואשר שאלתני ביישוב שיש שם מנין, ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמים, או יש כאן היודע אבל לא למד וחזר לידע לקרות. נראה דאפילו הכי יקראו בתורה כמו שקורין בצבור **בברכה כהלכתה** ומפטירין בנביא. ואע"פ שכתב הרמב"ם שאם טעה הקורא בדקדוק אחד מחזירין אותו, משמע קצת דאפילו בדיעבד לא יצא. הא כתב בטור או"ח דראב"י פליג אהא, וכתב דאין להכלימו ולהחזירו על כך, מייתי ראיה ממדרש דאם קרא לאהרן חרן יצא. ואותו מדרש מייתי נמי בהגה"ה באשרי בשם מהרי"ח פרק במה אשה. **משמע בפשיטות דבשעת הדחק קורין לכתחילה בדרך זה**, וכן ראיתי כמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים, וגם בפת"ח וקמ"ץ סגו"ל וציר"י, אע"פ שגערו בו קצת, מ"מ לא החזיר מהן.

במילים אחרות, לפי תה"ד, ברור שלכתחילה יש להכין את הקריאה בצורה יסודית בטעמים ובדקדוק כדת וכהלכה, שלא יניח הנע ולא יניע הנח וישמור דגושים ורפויים. אבל בדיעבד, אם עלה אדם שאינו בקי אין להכלימו ולהחזירו, ובשעת הדחק, כאשר אין מי שיודע לקרוא כהלכה, אפילו לכתחילה יש להתיר לקרוא חרף הטעויות. אפשר לומר שלכתחילה תה"ד פוסק כמו הרמב"ם (המחייב דיוק מוחלט) אבל בדיעבד מכריע כראב"י (שאין לתקן).

נראה שזוהי הגישה של ר' יוסף קארו בב"י ובשו"ע, גישה הממצעת בין שתי השיטות: של המנהיג ושל הרמב"ם. וכן במפורש נוקט הב"ח בסי' קמב בשיטת הב"י:

אבל הב"י בשם מהר"י חביב תירץ ואמר דבעל המנהיג נמי סובר כהרא"ש **דלכתחלה** צריך לחזר אחר מי שבקי בקריאה אלא **בדיעבד** יצא כדאיתא במדרש, ובעל המנהיג ודאי בכל טעות קאמר שיצא מדכתב בסתם ולא חילק והכי נהוג כבעל המנהיג דלא כהרמב"ם. מיהו דוקא **בדיעבד** אבל **לכתחלה** צריך לחזר אחר שליח ציבור הבקי בקריאה וכמו שכתב הרא"ש, ופשוט הוא. וכן כתב בכתבי מהרא"י בסימן קפ"א ומביאו ב"י.

סיוע לשיטת הב"ח בדברי הב"י ניתן להביא מדבריו האחרונים של הב"י שם:

8. וראה כסף-משנה על אתר, המביא מקורות לפסק הרמב"ם.

בישוב שיש שם מניין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמיה, נראה דאפילו הכי יקראו בתורה כמו שקורים בציבור **בברכה** כהלכתה ומפטירין בנביא.

מכאן שלב"י שיטת ביניים, המשלבת בין דעות הרמב"ם וספר המנהיג. המבחין בין **'לכתחלה'** - מה שצריך להיות לפני הקריאה ובין **'בדיעבד'** - מה שיצא בפועל.

לשאלה מדוע השמיט מרן הב"י את כל דבריו הללו בשו"ע שהבאנו בתחילת המאמר שכתב: "קרא וטעה, אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירין אותו", ניתן להשיב בשני אופנים. או שחזר בו ממה שכתב בב"י, ופסק כהרמב"ם; או שבחר לעודד את המצב הרצוי, שלכתחילה הקורא ידקדק בכל אות ואות, ולא להניח ענף לבעלי קריאה רשלנים להיתלות בו, וכדברי הב"ח: "לכתחילה ילמד לקרא כמו שצריך ויחזור וישן עד כדי שידע לקרא בלא טעות אפילו באות אחת - אבל בדיעבד בשעת הקריאה בציבור, אם שגה אין מחזירין". גם האליה-רבא פסק כדברי הב"ח בסי' קמב: "ראיתי בב"ח שפסק נמי דכל טעות אין מחזירין, **לכן אומר אני דאין למחות ביד מי שאינו חוזר**".

יש להעיר שגם בערוך-השולחן (קמב,ג) מיישב את דעת הרמב"ם עם דעת המנהיג באופן שאין מחלוקת ביניהם, אבל הגיע למסקנה אחרת. לדעתו, הרמב"ם שאמר שמחזירין על כל טעות, התכוון לטעות במילים. לעומת זאת, המנהיג שאמר שאין מחזירין, דיבר על טעות בטעמים. אמנם גם ביחס לטעמים אומר ערוה"ש שמחזירין על טעויות טעמים היוצרות שינוי במשמעות. יש לציין ששיטתו דחוקה, ואינה משתמעת מדברי הרמב"ם והמנהיג. יתרה מזו, טעויות שיש בהן משמעות יכולות להיות הן במילים הן בטעמים, וגם טעויות ללא משמעות יכולות להיות הן במילים הן בטעמים.

ה. הלבנת פנים וכבוד הבריות

יסוד האיסור לגעור בבעל קורא שטעה הוא כדי שנימנע "מלהלבין את פניו ברבים" (ספר המנהיג והטור לעיל). ואכן כפי שנראה להלן, הלבנת פנים היא איסור מן התורה. אולם מאחר והרמב"ם סובר שהציבור אינו יוצא ידי חובתו בקריאה שגויה, יש לברר אם בנסיבות הללו עדיין יש להתחשב באיסור הנ"ל.

מקורו של איסור הלבנת פנים הוא בבבא-מציעא נ,א:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים. מנא לן - מתמר, דכתיב "הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה".

תמר לא חשפה את זהותו של יהודה כדי לא לבייש אותו, ובכך הסתכנה בשריפה. ובהמשך הסוגיה נאמר: "שלשה יורדים לגיהנם ואינם עולים", ואחד מהם המלבין פני חבריו ברבים. יש אומרים שאיסור הלבנת פנים נגזר מהלאו של אונאת דברים, ומקורו בפסוק (ויקרא כה, יז): "ולא תונו אש את עמתו וְאֵת מַלְאָכָהּ פֶּ אֲי ה' אֱלֹהֵיכֶם".⁹ ויש אומרים שהוא סניף של שפיכות דמים (כי דמיו יורדים מפניו). ובפשטות זהו יסוד הלאו "ולא תשא עליו חטא",¹⁰ דהיינו שאין להוכיח אותו אם יתבייש.

9. ספר-החינוך מצווה שלח; שו"ע-הרב ה'ל' אונאה וגנבת דעת, כט.
10. ספר המצוות לרמב"ם, לא תעשה שג: "היא שהזהירנו שלא לבייש קצתנו לקצתנו". ראה גם עשה רה.

התוספות (סוטה י, ב ד"ה נח לו) הקשו, למה לא חשיב זה בין השלשה דברים דקיי"ל שייהרג ואל יעבור עליהם, ותירצו שהלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עברות המפורשות. ואכן השו"ע (יו"ד סי' קנז) והרמב"ם (הל' יסודי-התורה ה, ד) אינם כוללים את הלבנת פנים ברשימת האיסורים שיש למסור את הנפש עליהם. גם נוסח "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" מורה יותר על מעשה חסידות ולא על חיוב גמור.

מאידך, ניתן לומר שזה בגדר **אביזרייהו** דשפיכות דמים, דאזיל סומקא ואתי חיורא (ב"מ נח, ב), כפי שסוברים רבינו יונה בשערי-תשובה (שער ג אות קלט) ובעל ארחות-צדיקים שער הבושת, ויש למסור את הנפש.

לסיכום, יש לראות באיסור הלבנת פנים איסור דאורייתא, ויש מחלוקת ראשונים בשאלה אם חובה להיהרג עליו ולא לעבור.

האיסור של הלבנת פנים מגביל את מצות תוכחה. הרמב"ם בהל' דעות (ו, ח) כותב

המוכיח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא, מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים, ועון גדול הוא, כך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים בין קטן בין גדול.

לאור הנ"ל, נראה בבירור שאסור להוכיח אדם שעבר עברה אם קיים חשש שהתוכחה תגרום להכלמתו, ובמיוחד בנידון דידן כשמדובר בטעות ולא בזדון. בנוסף, תוכחה כזו נחשבת למצווה הבאה בעברה (סוכה ל, א).

'כבוד הבריות' הוא שיקול הלכתי נוסף, המחזק את הגישה שלפיה עדיף לעבור עברה ולא לפגוע בכבוד הזולת. במסכת ברכות (יט, ב) נאמר:

תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו דלא תסור

כלומר, מותר לעבור על מצווה מדרבנן שיש בה 'לא תסור', כדי לא לזלזל בכבוד האדם. כך גם כתב הרמב"ם (הל' כלאים י, כט):

הרואה כלאים של תורה על חברו, אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו עליו מיד, ואפילו היה רבו שלמדו חכמה, שאין כבוד הבריות דוחה איסור לא תעשה המפורש בתורה. אבל דבר שאיסורו **מדבריהם**, הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום, לפיכך אם היה עליו שעטנו של דבריהם אינו קורעו עליו בשוק ואינו פושטו בשוק עד שמגיע לביתו. ואם היה של תורה פושטו מיד.

כפי שראינו לעיל, רוב מכריע של הפוסקים סוברים שקריאת התורה אפילו בשבת היא מדרבנן, ולכן נראה שיש לסבול קריאה גרועה, ולא לרמוס את כבודו של בעל הקורא. גם אליבא דהסוברים שהיא מדאורייתא (כגון הב"ח והתשב"ץ) ניתן לטעון שדין תורה מתייחס לחיוב הקריאה המינימלי, ואינו שייך לכמות מסוימת של פסוקים, שהרי מנהג ארץ ישראל העתיקה היה מחזור תלת-שנתי לקריאת כל התורה. והרי ברור שאפילו בעל הקורא הגרוע ביותר יצליח לקרא עשרים ואחד פסוקים כתיקונם (שבע עליות של שלושה פסוקים), ובכך הוציא את הציבור ידי חובתם המינימלית.

ו. סיכום

1. רוב הפוסקים סוברים שקריאת התורה, אפילו בשבת בבוקר, היא מדרבנן, וגם אליבא דאלו הסוברים שהיא מדאורייתא (כגון הב"ח והתשב"ץ) ייתכן שהחיוב מתייחס לקריאה המינימלית בתורה, ולא לפרשה שלמה. לכו"ע הקריאה בשבת במנחה ובימי חול הינה דרבנן.
 2. לכתחילה, יש להקפיד בקריאה נכונה אפילו של דקדוק אות אחת.
 3. בדיעבד, במקרה של טעות, שיטת המנהיג, תרומת הדשן, מהר"י חביב, הטור, הב"י, הב"ח ואליה-רבא היא שאין לגעור בבעל הקורא אפילו בהשמטת אותיות, ולכו"ע אין לגעור אם טעה בטעם או בניקוד. לפי הב"ח זוהי גם דעתו של השו"ע.
 4. הרמב"ם סובר שיש לחזור על כל טעות, וכך ניתן לפרש בדעת השו"ע.
 5. הלבנת פנים היא איסור דאורייתא, והמבייש עובר על לאו של אונאת דברים, סניף של שפיכות דמים, ביטול כבוד הבריות ו"לא תשא עליו חטא". במקרה זו הוא מקיים מצווה הבאה בעברה.
 6. בכל מקרה שמתקנים, חל איסור מוחלט שיחידים מהציבור יצעקו על הקורא, משום החשש של הלבנת פנים, אלא יש להעמיד גבאי יחיד שיהיה אחראי לכך.
 7. יש להיזהר במיוחד בבעל קריאה צעיר, הפגיע יותר מאדם מבוגר, וההשלכות העלולות להיווצר מחמת העלבון מי ישורן.
 8. יחידים שלא שמעו מילים מקריאת התורה אינם צריכים לחזור עליהן.
- בהראותי את הדברים הללו לראש ישיבת 'ברכת משה' במעלה אדומים, הרב נחום אליעזר רבינוביץ' שליט"א בנוכחות תלמיד חכם נוסף, אמר הרב ששב ואל תעשה עדיף, ויש לדחות את קריאת התורה שהיא מדרבנן מפני איסור הלבנת פנים שהיא מדאורייתא. וכאשר הפצתי בו שלפי הרמב"ם אולי הציבור אינם יוצאים ידי חובתם, השיב הרב שעדיף שהציבור לא יצא ידי חובת קריאה, ובלבד שלא יעבור על איסור הלבנת פנים. הרב הוסיף שאם אפשר לקיים את שניהם - מה טוב, כגון שיקראו אחר כך שוב, אבל רק בקהילה קטנה שאין לדבר קול והנער לא ייעלב, או במקרה שמדובר באדם מבוגר שלא ייעלב.